

Ana Schnabl

Tone Peršak: *Usedline*.
Ljubljana: Cankarjeva založba, 2013.

Kaj je spomin? Na to vprašanje bi kanadska plesalka Louise Lecavalier odgovorila z „jaz je spomin in spomin je jaz“. Teoretičarka Judith Butler bi koncizno pripomnila, da je spomin tisto, kar omogoča identiteto, serijo ponavljanj z razliko. Mark Twain bi šel v svoji spekulaciji tako daleč, da bi trdil, da se nam v primeru, ko govorimo ali povemo resnico, ni treba ničesar spominjati, k temu pa bi angleški pisatelj Julian Barnes pridal še svoje razumevanje nezanesljivosti človeškega spomina: „Kako pogosto povemo svojo življenjsko zgodbo? Kako pogosto prilagajmo, krasimo, izrezujemo? In dlje, ko traja življenje, manj imamo ob sebi prič, ki bi lahko dvomile o našem pripovedovanju, ki bi nas opomnile, da naše življenje ni naše življenje, temveč samo zgodba, ki smo jo povedali o svojem življenju. Povedali drugim, ampak – v glavnem – sebi.“

V prostor, kjer se naracija in spomin srečujeta zgolj naključno ter po nareku kompulzije, se vpisuje tudi za kresnika nominirani roman *Usedline* Toneta Peršaka. Avtor ne zametuje svojega izhodiščnega vprašanja na katerega od klasičnih modernističnih načinov, temveč ga razgrne že v uvodnih poglavjih, eksplicitno: „Čudno je pripovedovati zgodbe, ki naj bi se res zgodile. Dogodki v zgodbah, ki si jih izmisliš, so bolj jasni, pregledni in logični. Pri resničnih ostaja vse nepregledno, skoraj nerazložljivo. Takšni dogodki so kot podobe, slikane na skale in zidove. Še človek, ki je bil udeležen v njih, kmalu ne ve nič več kot oni, ki zgodbo samo posluša. Navsezadnje vidiš še sam sebe v takšnem dogodku kot nekoga drugega in celo čudiš se lahko, kako more kdo storiti ali reči kaj takega, kakor si bil storil ali rekel ti sam. Še sam bi rad pomočil prst v rano, ki je ni več, če je sploh kdaj bila, in če ni spomin le domišljajska predstava, porojena iz slučajnega stika dveh tokov nepovezanih podob znotraj omrežja nevronov.“ Ne le da sta problematika spominjanja in pričevanja tematizirani na glas, ampak tudi brbotata iz odstavka v odstavek, se spiralno vrtita

med podobami, ki jih je pisatelj gotov, in tistimi, ki si jih je menda umislil, a nam vendarle ne more zagotoviti, da si jih je umislil; pisava je ob trku s spomini vseskozi najstniško negotova, ne ve točno, čemu pridati status resnice, čemu ga odvzeti, težko izmeri kakovost pripovedi, saj se boleče in mestoma dušeče zaveda, da je spomin fikcija in vselej revizija. Peršakova pisava ve, da je spomin nadčloveška moč, ki kontingenco in faktičnost ureja v nujnost, ki iz poljubnega proizvaja temeljno ter nas kot osebe (pa tudi, da sploh lahko postanemo osebe) orientira in navigira v svetu in, še več, v lastnem življenju. Spomini so iz iste snovi kot sanje, pa ne gre le za lahko snemljivo vezenino, temveč zlasti za psihoanalitični trojček potlačitev-premestitev-zgostitev. Ker je Peršak literat, o dilemah spomina razpravlja predano, vztrajno in tankočutno, zlasti pa tako, da zadeva občečloveško, vsakdanjo izkušnjo spominjanja, onstran teoretske zastavitve snovi.

Peršak v *Usedlinah* naplete *Bildungsroman*, ki se spogleduje s spominško prozo, ki se spogleduje z esejistiko, ki ga prav nič pretenciozno zlahka povežemo s slovitim hegllovskim prihajanjem zavesti k sami sebi ali, ožje, s prihajanjem osebe k sami sebi, k svoji sicer nikdar dokončani ali zaključeni obliki. Čisto natančno, v romanu *Usedline* se oblikovanje osebe zaustavi v deški dobi, dobi šolanja, po treh letih bivanja v Oblakih v zankrni Gomilarjevi bajti, kjer sta morala mati in sin, katerih odnos je osrednji protagonist pripovedi, veliko in malo potrebo opravljati kar po njivah okoli zgradbe. Spominjanje se začne v času, ko časa za spominjajočega še ni, ko je vse ujeto v večni zdaj in večni ti in nasploh svetu še ne vladata diferenciacija in separacija. Roman izide iz juhice nedoločenosti in prav zato je v začetnih poglavjih stiska revizije največja. Pripovedovalec ne ve, ali je tisto, kar pripoveduje, nekaj, kar ustreza konturam pretekle resničnosti, ali gre za obliko spomina, ki je samega sebe dovršil v izmišljijo ali celo laž. Odkrito priznava, kako nerodno in moteče je, da ne more zagovarjati vsebin, lahko jih le cincavo postavi in jih naposled, če bi mu ugovarjali tisti, ki se spominjajo namesto njega ali se spominjajo bolj določno kot on sam, spremeni. Zmeda je tu velika predvsem za pripovedovalca, bralcu pa Peršak – in to je ne nazadnje znamenje virtuoznosti – prizanese. Čeprav se med slikami, podobami, vonji in okusi otroštva – ti segajo vse od otroških drekcev do zatohlega telesnega vonja globoko verujoče Lujzike – pripovedovalec sprehaja tipaje in raziskujoče, je bralcu vseeno zmožen položiti v naročje materijo, s katero se lahko identificira. Če že ne gre za identifikacijo s predstavljenim zgodovinskim trenutkom (bridka povojna leta), omogoča vsaj zblizanje na emotivni ravni, vsi se namreč samih sebe vse do prvega vdihaja subjektivnosti ne spominjamo povsem prepričano

ali konsistentno. To zagato lahko prevedemo v sloviti ironični zapis na eni izmed postaj londonske podzemne železnice: „Pravijo mi, da sem se rodil, a se tega vendarle ne spomnim.“ Ali konkretno z besedami Toneta Peršaka: „Kako ujeti v opis prvo podobo iz spomina ali domišljije? Že v sami misli je nekaj nasilnosti. Nemogoče je razvrstiti podobe v kakršno koli zaporedje, ko pa tedaj še ne veš za čas in se ti zdi vse isto, kot da ni razlike med teboj, ki čutiš in vidiš, in vsem, kar čutiš in vidiš. Morda je podoba brezna, nad katerim se rodi strah pred praznino, celo prva, ki se je otrok spominja še kot odrasel človek kot doživetje, ko je prvič zaznal razločenost med seboj in vsem drugim, kar ga ogroža.“

Skozi roman, spisani v natančnem (zmožnost reči bobu bob), mestoma nekoliko arhaičnem jeziku (ki ustreza izpričanemu prostoru in času), se gotovost o tem, kaj se je zgodilo, ne pa nujno tudi, kako se je zgodilo, vseskozi krepi. Z razvojem zavesti se razvija tudi zmožnost odbiranja zelenih od neželenih predstav o odraščajočem, revnem, zmotljivem in zgolj-človeškem dečku, razvija se večšina fabuliranja, ki si upa prevoziti razdaljo med dejanskim dogodkom in njegovo ubeseditvijo ter se čedalje manj meni za minevanje in spreminjanje. Skozi roman se, torej, okrepi *condition humaine*, po sili razmer privzeti kompromis med resničnim in njegovo reprezentacijo. V romanu se iz embrionalne enolončnice, v kateri sestavin ni mogoče razporediti, nenehno prestavljamo na višje stališče razporejanja in se nazadnje ustalimo na vednosti, da nam resnično ni dano, temveč se za resnično odločimo in ga z odločitvijo samo ustoličimo za resnično. Pred tem pa to resnično, seveda, malo obrežemo in priredimo, da bomo mi sami v njem in da bo ono za nas videti lepše.

Peršakova bibavica spominjanja se zaključi s selitvijo, s prizori z voza bingljajočih deških in ženskih nog; bingljanje tukaj ni akcija kot vsaka druga in zdi se, da ni naključje, da se roman dovrši ravno z njo. Bingljanje je metafora; po eni strani nam pove, da je spominjanje namenjeno zgolj samemu sebi (oziroma nam kot nosilcem spominov), prav kakor tudi bingljanje ni uperjeno v nič razen samo vase, po drugi strani pa napeljuje na misel, da je spominjanje polnjenje praznega časa, nedostopnega časa, vedno bežečega časa. Kar in kdor binglja, to in ta resno ne misli.

Kljub temu da je izkušnja prihajanja k sebi ali k veččini režije samega sebe povsem univerzalna in kot s takšno Peršak tudi razpolaga, jo našira njen kontekst. Ker je roman tudi drobna kronika nekega časa in okolja, ki ne izginja zgolj iz slovenske literarne zavesti, pač pa iz zavesti nasploh, kolikor umirajo njeni izpričevalci, lahko na bralce generacije, ki ni posedala po gankih in se igrala s slamo in parala čipk, temveč svet spoznava prek interneta in v vrvežu mest, s svojimi motivi deluje kot kurioziteteta.

Za to generacijo je lahko dokument minulega časa, zanimivega in, kolikor je pripeljal do sedanjega stanja, temeljnega, vendar pa zaradi svoje prvoosebne, izpovedne forme mladih ne more nagovoriti enako silovito, z enakim vrvenjem sentimenta, kot lahko nagovori tiste, ki so živeli v barvah prednarcistične dobe. To ni kritika, temveč zlasti opomba: pogoji Peršakovega glasu in Peršakove pisave z nami ne bodo več dolgo. Ne le da kmalu nihče več ne bo pomnil povojnih časov, hitro se utegne zgoditi, da nihče več ne bo pomnil netendenciozne izpovedi, saj bodo njeno mesto zasedle tendenciozne laži.